

wzrastania własnych wspólnot (także w zakresie przyswajania podstawowych treści nauki społecznej Kościoła) oraz wypracowania koherentnej z nią praktyki, która pozwoli uniknąć realnego niebezpieczeństwa rozdzielenia teorii i praktyki, nauczania i życia.

Chociaż głównymi adresatami książki są prezbiterzy, zaproszeni do poszukiwania odpowiedzi na pytania o ich relacje z nauką społeczną Kościoła, to ze względu na ostateczne wnioski praca Ciattiniego wydaje się pośrednio skierowana także do świeckich. Autonomia przyznana przez Sobór Watykański II świeckim w sferze rzeczywistości ziemskich (por. GS, 76) bez stałego i pogłębionego odnoszenia jej do wspólnoty Kościoła łatwo może przerodzić się w nie pozbawioną pychy separację, a nawet wzajemną niechęć. Wspólnoty parafialne, zgromadzone wokół prezbitera, reprezentują, z tego punktu widzenia, nie tyle miejsce bezpośredniego działania, ile raczej miejsce refleksji i medytacji. W nich nauka społeczna Kościoła z idei przekształca się w konkret historycznej rzeczywistości społecznej, z którą słowo Boże musi się konfrontować każdego dnia.

W osobie prezbitera w jakiś sposób, i niniejsza praca to ukazuje, krzyżują się słowo Boże i historia ludzi. Także nauka społeczna Kościoła jest jednym z miejsc spotkania Ewangelii i historii człowieka. Stąd prezbiter nie może w pełni głosić Ewangelii w oderwaniu od historii, która „po Chrystusie” nie stanowi już „profanum”, ale jest składową częścią świata, który, jak wierzą chrześcijanie, „został stworzony i jest zachowywany dzięki miłości Stworzyciela, popadł w niewolę grzechu, lecz przez Chrystusa ukrzyżowanego i zmartwychwstałego... został wyzwolony i przeznaczony... aby przeobrazić się... i osiągnąć doskonałość” (GS, 2). Nauka społeczna Kościoła, której prezbiter jest głosicielem, jest główną drogą prowadzącą do tego wyzwolenia, a poprzez nie – do ostatecznej doskonałości świata. „Humanizm ten może się urzeczywistnić, jeśli poszczególni mężczyźni i kobiety, a także ich wspólnoty dbać będą o cnoty moralne i społeczne w sobie samych i szerzyć je w społeczeństwie «tak, aby przy koniecznej pomocy łaski Bożej powstawali nowi ludzie i twórcy nowej ludzkości (GS, 30)»” (*Christus Dominus*, 19).

Warto sięgnąć do książki Carlo Ciattiniego, by tę prawdę sobie uświadomić. Szczególnie, gdy jest się klerykiem, prezbiterem czy (teologiem) świeckim.

Ks. Arkadiusz Wuwer

Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne 2007, t. 40, z. 1, s. 244–247

Giampaolo Crepaldi, Stefano Fontana, *La dimensione interdisciplinare della Dottrina sociale della Chiesa*, Siena, Ed. Cantagalli 2006, 138 s.

Od dwóch lat we włoskiej Weronie działa Międzynarodowe Obserwatorium Nauki Społecznej Kościoła (L'Osservatorio Internazionale sulla dottrina sociale della Chiesa). Inspirację dla działalności Obserwatorium stanowi osoba i działalność wietnamskiego hierarchy François Xaviera Nguyễn Van Thuâna (1928–2002), w latach 1998–2002 przewodniczącego Papieskiej Komisji „Iustitia et Pax”, wielkiego propagatora nauki społecznej Kościoła, świadka wiary w komunistycznych obozach pracy oraz autora licznych publikacji; na polskim rynku pojawiły się: *Droga nadziei. Świadczyć z radością o przynależności do Chrystusa* (Księgarnia św. Jacka, Katowice 2002) oraz *Świadczenie nadziei. Rekolekcje watykańskie* (Wyd. „M”, Kraków 2002).

Obserwatorium kard. Van Thuâna stawiało sobie za cel systematyczne zbieranie danych, dokumentów, wyników badań i studiów oraz publikacji z zakresu nauki społecznej Kościoła, jak też udostępnianie ich wszystkim zainteresowanym w formie elektronicznej (<http://www.vanthuanobservatory.org>) i drukowanej (trzymiesięcznik „Bollettino di dottrina sociale della Chiesa”). Obserwatorium opracowuje także własne refleksje, oceny i badania, zwłaszcza odnoszące się do kwestii międzynarodowych i interdyscyplinarnych, jak też upowszechnia i wspiera inicjatywy, które mają na celu praktyczne zastosowanie społecznego Magisterium Kościoła. Aktualnie przewodniczącym stowarzyszenia jest sekretarz Papieskiej Komisji „Iustitia et Pax” bp Giampaolo Crepaldi, a dyrektorem Stefano Fontana, założyciel i – w latach 199–2002 – redaktor naczelny kwartalnika „La Società. Studi, ricerche e documentazione sulla Dottrina sociale della Chiesa”. W skład Komitetu naukowego wchodzi m.in.: Paolo Becchetti, Simona Beretta, Sergio Bernal, Enrique Colom, Mauro Cozzoli i Gonzalo Miranda. Komitetowi honorowemu przewodniczy kard. Renato Raffaele Martino, przewodniczący Papieskiej Komisji „Iustitia et Pax”, z którego mandatu Obserwatorium działa i współpracuje z wieloma konferencjami episkopatów.

W styczniu 2006 r. książką autorstwa Giampaolo Crepaldiego i Stefano Fontany *La dimensione interdisciplinare della Dottrina sociale della Chiesa* została zainicjowana seria rozpraw naukowych Obserwatorium, ukazująca się pod tytułem „Quaderni dell’Osservatorio”. Książka wzbudziła wielkie zainteresowanie we Włoszech, została przetłumaczona na język hiszpański (Wyd. IMDOSOC – Instituto Mexicano de Doctrina Social Cristiana), poświęcono jej wiele miejsca podczas odbywającej się w dniach 17–18 XI 2006 r. w Rzymie konferencji „Università e dottrina sociale della Chiesa”.

Crepaldi i Fontana mieszczą się w nurcie tych autorów, którzy bardziej lub mniej otwarcie stwierdzają, że w nauce po okresie specjalizacji, a więc po stopniowym zawężaniu i pogłębianiu refleksji nad poszczególnymi traktatami wielkich dyscyplin, nadszedł czas już nie tylko na interdyscyplinarność, ale wręcz na komplementarność nauk, konieczną dla pełnego zrozumienia prawdy o człowieku. Tezę tę skutecznie udowadniają na przykładzie nauki społecznej Kościoła. Pragną odpowiedzieć na pytanie, jaka relacja zachodzi, jeśli zachodzi, pomiędzy różnymi dziedzinami wiedzy (teologią, filozofią, ekonomią, socjologią, polityką, informatyką) a teorią i praktyką nauki społecznej Kościoła. W konsekwencji także, jaka jest relacja pomiędzy tymi dyscyplinami a Ewangelią. Pytania te są istotne nie tylko ze względu na ciągle dyskutowany status epistemologiczny nauki społecznej Kościoła oraz na możliwość i zakres „stosowalności” wskazań społecznych Kościoła w praktyce. Chodzi także o sposób uprawiania wiedzy jako takiej w kontekście jej misji odkrywania prawdy.

Częstkowe opracowania dotyczące interdyscyplinarności katolickiej nauki społecznej wprawdzie pojawiały się już wcześniej (zob. np. publikacje w polskiej edycji kwartalnika „Społeczeństwo”: Stefano Zamagni, *Nauka społeczna Kościoła i ekonomia* (1/1999); Dario Saschini, *Nauka społeczna Kościoła i bioetyka* (1/1998); Rodrigo Munoz, *Nauka społeczna Kościoła i historia teologii* (1/1998); Pierpaolo Donati, *Nauka społeczna Kościoła i socjologia* (2/1995); Paolo Doni, *Nauka społeczna Kościoła i teologia* (3/1995), itd.), jednak brakowało do tej pory systematycznego i kompleksowego ujęcia tej problematyki.

W zależności od kontekstu społecznego i etapu historycznej ewolucji dyscypliny nauka społeczna Kościoła bywała już uprawiana jako filozofia społeczna (Czesław Strzeszewski), etyka społeczna (Walter Kerber), etyka ekonomiczna i polityczna (Arthur Frydolin Utz), teologia moralna szczegółowa (Stanisław Olejnik), socjologia religii (szkoła lubelska) czy teologia pastoralna (Gianni Bedogni), itd. Klucze interpretacyjne papieskiego Magisterium społecznego także zmieniały się wraz z okolicznościami i wyzwaniem czasów: od nauki społecznej widzianej jako „kwestia robotnicza” (Leon XIII), po „teologię wyzwania”

(Bartolomeo Sorge). Wprawdzie każde nowe ujęcie oznaczało bardziej przesunięcie akcentów i rozszerzenie perspektywy niż zaniechanie dotychczasowego dorobku, czasem jednak utrudniało orientację zainteresowanym uprawianiem katolickiej nauki społecznej.

Wydaje się, że w warstwie teoretycznej kwestia statusu metodologicznego i relacji nauki społecznej Kościoła do innych dyscyplin naukowych została rozwiązana wraz ze stwierdzeniem, że „nauka ta należy nie do dziedziny ideologii, lecz teologii, zwłaszcza teologii moralnej” („*Sollicitudo rei socialis*” 1987, nr 41). Niejasności pozostały nadal w warstwie praktycznej. Na przykład podstawowy dokument Kongregacji Edukacji Katolickiej – *In quæsti ultimi decenni. Wskazania dotyczące studiów i nauczania doktryny społecznej Kościoła w ramach formacji kapłańskiej* (tekst polski: *Dokumenty nauki społecznej Kościoła*, II wyd., cz. 2, Rzym–Lublin, RW KUL 1996, s. 311–361) – pozostawia nierozstrzygniętą kwestię czy nauczanie katolickiej nauki społecznej powinno być uważane za całkowicie autonomiczne, czy też traktowane jako integralna część nauczania innych dyscyplin: teologii moralnej lub etyki społecznej. Ani w dokumentach Magisterium Kościoła powszechnego, ani w debacie, która rozwinęła się w tej materii wśród specjalistów, kwestia ta nie została definitywnie rozstrzygnięta i może nadal być uważana za otwartą. Szeroko zakrojone badania w środowisku międzynarodowym ukazały, że w środowisku Wydziałów Teologicznych i uniwersytetów kościelnych istnieje w tej materii wyraźna ambiwalencja. Nauczania społeczne Kościoła jest niemal powszechnie obecne w systemach kształcenia, jednak w formach bardzo zróżnicowanych: raz jako dyscyplina autonomiczna, innym razem jako część teologii moralnej lub etyki. Czasem katolicka nauka społeczna wykładana bywa jako „nauczanie społeczne” albo „myśl społeczna” Kościoła, innym razem jako „historia doktryn społecznych”. Taka różnorodność nie sprzyja spójności i rozwojowi nauki społecznej Kościoła, jako dyscypliny autonomicznej i otwartej na partnerski dialog z innymi dziedzinami wiedzy.

Odpowiedzi na postawione pytania autorzy poszukują „wewnątrz” nauk (a „wewnątrz” nauki społecznej Kościoła w szczególności) i „wewnątrz” Ewangelii, wychodząc od wymogów uprawiania wiedzy jako takiej oraz od prawdy, jako wewnętrznej wartości Ewangelii, nadającej sens poszukiwaniom naukowym. W tym świetle wskazują na elementy epistemologiczne, które są związane ze statusem naukowym poszczególnych dyscyplin wiedzy. Pytają o wzajemne relacje pomiędzy Ewangelią a kulturą społeczną. Wskazują, że transcendencja zwiększa efektywność. „Zawsze gdy gwarantuje się ludzkiej aktywności oraz instytucjom zajmującym się sprawami doczesnymi otwartość na wartości duchowe i cele nadprzyrodzone, wtedy zwiększa się też ich skuteczność w osiąganiu specyficznych i natychmiastowych celów, do których ze swej natury zmierzają” (Jan XXIII, *Mater et Magistra*, 257). Stwierdzają, że epistemologicznie każdej dyscyplinie naukowej niezbędna jest otwartość na inne. To potrzeba rozumu, który dąży do tego, żeby być bardziej rozumny i bliższy prawdzie. To także potrzeba Ewangelii, która nie ogranicza się do człowieka i jego świata zewnętrznego. Aby uniknąć powierzchowności i „zewnętrzności” stosowania etyki w nauce i różnych przestrzeniach życia publicznego, autorzy postulują zatem dialog nauki społecznej Kościoła z innymi dyscyplinami.

Książka odwołuje się zasadniczo do refleksji zawartej w czterech wielkich encyklikach Jana Pawła II: *Fides et ratio* (1998 r.), *Veritatis splendor* (1993 r.), *Centesimus annus* (1991 r.) oraz *Evangelium vitae* (1995 r.). Składa się z czterech rozdziałów: w pierwszym, „Interdyscyplinarność a jedność wiedzy”, zostaje opisany szeroki horyzont refleksji, bez bezpośredniego odniesienia do nauki społecznej Kościoła. Traktuje problematykę związaną z jednością i artykulacjami wiedzy, transcendencji i historyczności prawdy i świadomości człowieka zawieszoną pomiędzy doświadczeniem „że...” i pytaniem „dlaczego?”. Rozdział drugi, „Prawda a doktryna społeczna Kościoła” zajmuje się tym, jak omówione wcześniej kwestie ogólne odnoszą się do nauki społecznej Kościoła, rozumianej jako „mą-

drość społeczna” i „głoszenie prawdy w rzeczywistości historyczno-społecznej”. W trzecim rozdziale, „Nauka społeczna Kościoła, wiara, teologia, filozofii i nauki humanistyczne”, autorzy analizują kształtowanie się wzajemnych relacji pomiędzy poszczególnymi dyscyplinami, z których wyników czerpie nauka społeczna Kościoła, w kluczu prawdy wewnętrznej, która ma charakter jednocześnie transcendentny i historyczny. Ostatni, czwarty rozdział, „Rozwój interdyscyplinarny nauki społecznej Kościoła”, stanowi szczegółowe omówienie roli katolickiej nauki społecznej w interdyscyplinarnym i komplementarnym dążeniu do pełnej prawdy o człowieku.

Obraz katolickiej nauki społecznej, jaki wyłania się z refleksji autorów, jest następujący: nauka społeczna Kościoła jest autonomiczną dyscypliną naukową, ale w jeszcze większym stopniu zespołem, czy też układem dyscyplin. Interdyscyplinarność tkwi bowiem w samej jej naturze. Nauka społeczna Kościoła rodzi się z interdyscyplinarności. Autorzy ukazują, jak różne dyscypliny ją współtworzą i jak, mimo (a może dzięki) interdyscyplinarnego charakteru, pozostaje jednak autonomiczna i specyficzna. Katolicka nauka społeczna zatem znajduje swoje źródła w wierze, ufundowana jest na Magisterium, ze strony formalnej przynależy do teologii moralnej, jej fundamentalne elementy konstytutywne to teologia i filozofia, a drugorzędne: nauki humanistyczne i społeczne. Katolicka nauka społeczna, konkludując, powinna być uznawana za autentyczną naukę, która łącząc się z innymi dyscyplinami, prowadzi do prawdy, jedynej i analogicznej jednocześnie. W tym kierunku powinna podążać dalsza refleksja nad wymiarem interdyscyplinarnym nauki społecznej Kościoła.

Książka jest pracą otwartą i inspirującą w tym znaczeniu, że nie zamyka się ostatecznymi wnioskami, ale raczej szeroko otwierając drzwi, zaprasza do wejścia w przestrzeń refleksji, której motywem przewodnim i nadzieją są słowa Jana Pawła II: „Człowiek jest w stanie wypracować sobie jednolitą i organiczną koncepcję poznania. Jest to jedno z zadań, jakie myśl chrześcijańska będzie musiała podejmować w nadchodzącym trzecim tysiącleciu ery chrześcijańskiej. Wycinkowość wiedzy wiąże się z częściową wizją prawdy i prowadzi do fragmentaryzacji sensu, a przez to uniemożliwia współczesnemu człowiekowi osiągnięcie wewnętrznej jedności. Czyż Kościół mógłby pozostać na to obojętny?” (*Fides et ratio*, 85).

Papież Benedykt XVI, nawiązując do tej publikacji 19 XI 2006 r., powiedział: „Konieczne jest oczyszczenie rozumu przez wiarę, a sprawiedliwości przez miłosierdzie. Katolicka nauka społeczna znajduje się dokładnie tam, gdzie ten proces ma miejsce”. Lektura książki Giampaolo Crepaldiego i Stefano Fontany uświadamia zarówno „miejsce” katolickiej nauki społecznej w Panteonie nauk, jak i zadania, jakie stoją przed wszystkimi, którzy uprawianie wiedzy traktują jako misję odkrywania prawdy.

Ks. Arkadiusz Wuwer

Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne 2007, t. 40, z. 1, s. 247–249

Alfonso M. di Nola, *Tryumf śmierci. Antropologia żałoby*, red. nauk. M. Woźniak, tłum. J. Kornecka [et al.], Kraków, UNIVERSITAS 2006, 388 s.

W kilka lat po wydaniu książki *Diabeł polski* czytelnik ma okazję zapoznać się z kolejnym dziełem rzymskiego profesora Alfonso M. di Nola. Także i tym razem analiza obejmuje problematykę bardzo frapującą – dotyczącą kulturowych uwarunkowań przeży-